

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

בחקותי - תשב"ב

תורה - תפילה - מצוות: צריך להתפלל בכוונה ולעשות את המצוות כראוי, ולא כמצוות אנשים מלומדה, כדי לזכות לחכמת התורה

"אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ וכו'", אפשר לרמוז מוסר גדול שכתבו הראשונים ז"ל והביא דבריהם הרב עיר וקדיש מהר"ם די לונזאנו ז"ל בדרך חיים דף קי"א, שהמתפלל צריך שיהיה מה שמוציא מפיו ולפני מי הוא עומד. ואמר הכתוב (ישעיה כ"ט י"ג-י"ד) "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו ריחק ממני ותהי יראתם אותי מצוות אנשים מלומדה וכו", ואבדה חכמת חכמיו וכו". והם ז"ל האריכו הרבה, וכל האריכות קצור יחשב לגבי חומר הענין. ומזה נלמד דהמתפלל בלא כוונה ותהי יראתו מצוות אנשים מלומדה, לא יזכה להבין התורה, שהרי אמר ה' (ישעיה ס"ג) "ען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו וכו", ואבדה חכמת חכמיו", והדברים ק"ו, שאם החכם עצמו ככה יעשה ויראתו מצוות אנשים לא יזכה להבין התורה ואבדה חכמתו. וזה רמז "אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ" - שתהיו עמלים בתורה, כמ"ש בתורת כהנים (בחקותי א'), אז צריך "וְאֵת מִצְוֹתַי דִּיקָא - ולא מצוות אנשים מלומדה, וז"ש "וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ", אז תבינו התורה שתהיו עמלים בה, ודוק כי קצרתי. (והחיד"א ז"ל - חומת אבן פרשת בחקותי אות א').

אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וגו', וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְלֹא תַעֲשׂוּ אֵת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה וגו' (ויקרא כ"ו ג'-ד')

שכר מצוות - ענין יסורין על החטא: הקב"ה משיגה על הטובים להטיב להם גם בעניני גשמיות, וליסר את זרעם אם ח"ו סרו מן הדרך שלא ימשיכו במעשי רשע

"אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ וכו', וְאֵם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וגו'". הוא להודיע שההשגחה האלקית תדבק לטובים גם בענינים הגופיים - להביא להם הטובות בהם; ושכבר ימשך מעוצם ההשגחה לטובים שתמשך לזרעם אחריהם באופן שכאשר יסורו מדרכי התורה, אשר הוא סיבת סור כל שלמות מהם, ייסרם ה' יתעלה מוסר אחר מוסר - באופן שלא ישתקעו בדעות הנפסדות ההם, וישובו לקנות השלימות אשר סרו ממנו. (רלב"ג פרשת בחקותי).

וְאֵם עַד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיִסְפַּתִּי לְיִסְרָה אֲתֶכֶם שְׁבַע עַל חַטָּאתֵיכֶם (ויקרא כ"ו י"ח)

וְאֵם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֻמַּת קָרִי וְיִסְרַתִּי אֲתֶכֶם וגו' (ויקרא כ"ו כ"ז-כ"ח)

צרה - תשובה: תכלית הצרות לעורר את האדם להטיב דרכיו - אם תולה הרעות במקרה ח"ו עלול לסבול מעוד צרות

דבר זה מדרכי התשובה הוא, שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו, ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן, ככתוב (ירמיה ה' כ"ה) "עוונותיכם הטו אלה וחסאותיכם מנעו הטוב מכם". וזה הוא שיגרום להם להסיר הצרה מעליהם.

אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקריה, הרי זו דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים, ותוסיף הצרה צרות אחרות, הוא שכתוב בתורה "וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי, וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֻמַּת קָרִי", כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי. (רמב"ם הל' תעניות א' ב-ג').

כאשר תמצאנה את האישי צרות, ישיב אל לבו ויאמר, אין זה כי אם מחמת עוונותי ודרכי הרעות. וישוּב אל ה' וירחמהו, כענין שנאמר

אִם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְנִתְתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְנִתְּנָה הָאָרֶץ יְבוּלָה וגו' (ויקרא כ"ו ג'-ד')

תורה ומצוות - שכר מצוות: הקב"ה חפץ בנו להיות צדיקים כדי שיוכל להשפיע לנו משלימותו ומטובו - העוסק בתורה ובמצוות לשם מצוה, וגם מבקש שע"י הקב"ה ישפיע בו מטובו, כרצונו יתברך, כוונה זו גופא ג"כ עבודת ה' היא

תנו רבנן, "אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ", אין "אם" אלא לשון תחנונים. וכן הוא אומר (תהלים פ"א י"ד-ט"ו) "לו עמי שומע לי [וגו'] כמעט אויביהם אכניע" (פ"י שהקב"ה מתחנן לפניהם שישמרו את התורה, "לו עמי" היינו תחינה, כמו (בראשית ל' ל"ד) "הן לו יהי כדברך" (רש"י), ואומר (ישעיה מ"ח י"ח-ט"ו) "לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו' ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו'". (עבודה זרה ה.).

"אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ", מלמד שהמקום מתאוה שיהו ישראל עמלים בתורה. וכן הוא אומר (תהלים פ"א י"ד-ט"ו) "לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו, כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי"; (ישעיה מ"ח י"ח-ט"ו) "לו הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים, ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעותיו ולא יכרת לא ישמד שמו מלפני", וכן הוא אומר (דברים ה' כ"ו) "מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור את כל מצוותי כל הימים למען ייטב להם ולבניהם לעולם". מלמד שהמקום מתאוה שיהו עמלים בתורה. (תורת כהנים ריש פרשת בחקותי).

אע"פ שאין להקב"ה במעשינו תועלת ונזק, אעפ"כ חפץ בנו להיותנו צדיקים, כאמרם במסכת ע"ז (ה) "אם בחקותי תלכו וכו'". (דרשות הר"ן דרוש ז'). להיותו יתברך שלם השלמים, הוא רוצה שיושפע משלמותו לזולתו, ומשתוקק שיהיו שלמים לקבל משפעתו יתברך. (קרבן אהרן על התורת כהנים - ריש פרשת בחקותי, ע"ש עוד).

מה שהקדים "אם בְּחֻקְתִּי תֵלְכוּ", מפני שהרצון מלפניו שילכו בחוקיו ושיקבלו שכר. ומאמר זה מובא בעבודה זרה (ה), ושם אומר, אין "אם" אלא לשון תחנונים. כי ממה שאמר "אם בחקותי תלכו" (ויקרא כ"ו ג') "ואם בחקותי תמאסו" (שם שם ט"ו) משמע שהברירה בידם, וזה אינו, רק שהצד הראשון ("אם בחקותי תלכו") בא על צד החפץ שיהיה כן - שישמעו ושיקבלו הברכות.

והנה, חז"ל (אבות א' ג') הזהירו שלא לעבוד על מנת לקבל פרס, כי העבודה היא לתועלת השלמות הנפשי, ואיך יתנו שכר בעד דבר שהאדם עושה לטובת עצמו; וכי ישלם הרופא להחולה בעד ששומע לו לקחת רפואות תעלה ולהשמר מצינים ופחים! אבל ממה שאמר פה, שיתן להם שכר בעולם הזה, מבואר שהמקום מתאוה שיהיו עמלים בתורה שבאופן שיש בזה נחת רוח לפניו, ובעד זה יצדק שכר באשר השלים חפץ השי"ת, וכן הוא אומר (תהלים פ"א י"ד) "לו עמי שומע לי", אמר בלשון הלואי - על שחפצו שיהיה כך. ובעבור זה בעצמו הבטיח שכר, וכן בכלום. ואחר שתכלית חפצו שישמרו התורה הוא כדי שיוכל להטיב ולהשפיע להם מטובו, א"כ גם מה שמקבלים שכר בזה ממלאים חפץ השי"ת, כענין שפרשתי בארצות השלום דרוש ט' מה שאמרו (אבות ד' ב') "שכר מצוה מצוה", וזהו שאמר (דברים ה' כ"ו) "מי יתן והיה לבבם וכו' למען יטב להם וכו'", עיין שם באורך. (מלבי"ם ריש פרשת בחקותי).

[איתא בפסחים (ה) האומר "סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני" או "שאהיה בן העולם הבא", הרי זה צדיק גמור. וכתב בספר בית הלוי עה"ת (פרשת תרומה): י"ל, דישאל המאמין בה' כשנותן בשביל שיחיו בניו, הרי גם זה הוא רצון ה' - שיחיו מאמיניו ויהיה להם כל טוב, ונמצא דכוונתו הוא ג"כ מצוה. עכ"ל, וע"ש עוד.]

לילך בעקביהם, לתורה למעשים ולמדות, וליך בדרכי החמודות.
(של"ה פרשת בחקותי - דרך חיים תוכחת מוסר).

**וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאָרְץ אֲבִיבָהֶם לֹא מֵאֲסִתִּים וְלֹא גַעְלָתִים
לְכַלְתָּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אֲתָם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (ויקרא כ"ו מ"ד)**

אהבת ה': יזכור אהבת השי"ת אלינו שבכל דור ודור, ועי"ז יבוא לאהוב את ה'

הזכירה היא מעלה עליונה, והיא כלי שמחזיק כל המצוות וכל התורה. בציצית נאמר (במדבר ט"ו ל"ט-מ') "וזכרתם אל כל מצוות ה' ועשיתם אותם וגו' למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי", בתפילין נאמר (שמות י"ג ט') "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך", וכו'. וכיון שהכל תלוי בזכירה, יש לי לכתוב שלשים דברים שתזכור בכל יום שתי פעמים, ותכניסם בעמקי הלב ובמחשבותיך; לא תזכרם בפיך בלבד, אך תכתבם על לוח לבך, ואז תהיה עבודתך מקובלת לפני המקום ברוך הוא ותשא חן וחסד לפניו. וכו'.

הזכירה הארבע עשרה שיזכור: האדם שמסביר פנים לחבירו, איך לבו נוטה אליו לאהוב אותו, כדכתיב (משלי כ"ז ט') "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". כל שכן אם רואה מלך שמקבלו בסבר פנים יפות ומראה לו שהוא אוהבו, כמה יאהבו וכמה ישבחו ויהללו בזה. קל וחומר לבורא יתברך, שהודיענו שהוא אוהב אותנו, והבטיחנו [לאהוב אותנו] בכל דור ודור, כמו שנאמר "וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאָרְץ אֲבִיבָהֶם לֹא מֵאֲסִתִּים וְלֹא גַעְלָתִים לְכַלְתָּם לְהַפֵּר בְּרִיתִי אֲתָם", שאנו חייבים לאהוב הבורא יתברך בכל לב. (ארחות צדיקים שער הזכירה, ומקורו בספר חובות הלבבות - שער חשבון הנפש פרק ג').

נסים - תשובה: תביעה על בני"י שלא שמים על לבם להכיר בנס קיומם ולשוב אל ה' אשמים אנחנו, ועדיין לא שבנו מטעותינו, ולכן נתארך גלותינו, ומצאונו צרות רבות ורעות, לא שלוונו ולא שקטנו ולא נחנו, ויבא רוגז מעת לעת ומפקידה לפקידה, גירושין ושמדות חרות שלופות, וכו'.

גם רעתינו רבה כי לא נשים על לב איך בנס אנחנו חיים וקיימים, כי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם, כדכתיב (ויקרא כ"ו מ"ד) "וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאָרְץ אֲבִיבָהֶם לֹא מֵאֲסִתִּים וְלֹא גַעְלָתִים לְכַלְתָּם". ונסים גדולים עושה עמנו בכל דור ודור מיום הגלנו מארצנו, והם גלויים. לא עשה כן לכל גוי. וגם לכל יחיד ויחיד עושה נסים רבים. ואנחנו כפויי טובה. (ספר חרדים הקדמת המחבר, ע"ש עוד).

תפילה על הגאולה: בזכות תפילות ישראל על הגאולה הקב"ה גואלם מיד צריהם בימי הגלות ומקיימם בין האומות, והוא כעין גאולה בכל דור ודור

תפילת כל הדורות הראשונים [על הגאולה] נתקבלה לעצמם ג"כ, גם כי לא היתה התשועה בימיהם. וביאור זה הוא, כי אחר זמן הגאולה יהיה תחיית המתים ויבנה בית המקדש ויזכו כל הדורות הראשונים לראות הגאולה חלף עבודת תפילתם שהתפללו בזה העולם והיו מצפים לגאולה, וזכו אליה, וכו'. ועל דרך זה יתישב מה שאמרנו (תענית ל:) כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בנחמתה, כדכתיב (ישעיה ס"ו י') "שישו אתה משוש", כי מצד התאבלו, ראוי להיותו חי בזמן הגאולה ולזכות בנחמת ציון, וכו'.

ומלבד כל זה, נשמעת תפילת כל ישראל בכל דור ודור בענין הגאולה - שגואלם הוא יתברך ונותנם לחסד בעיני כל שוביהם למעלה ולכבוד, ומתקיימים בהם קצת הבטחות הגאולה, וכמו שאמרנו על הונא בר נתן שנתקיים בו (ישעיה מ"ט כ"ג) "והיו מלכים אומניך" (זבחים יט). ואין לך דור מן הדורות שאין בא עליו איזו צרה, והוא יתברך מושיע אותם וגואלם מיד חזק מהם. ואף בלי צרה, להעמיד אותם ולקיימם בין כל האומות, הוא מצד תפילתם על הגאולה, כי הוא יתברך רואה ומשגיח בענינים וטרם יקראו עונה אותם, וטרם מכה ציץ רפואה יפרח. ואם כן, הרי הוא כעין גאולה בכל דור ודור, וכמו שכתוב "וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיּוֹתָם בְּאָרְץ אֲבִיבָהֶם וגו'". **בית אלקים** שער התפילה פרק י"ז.

(דברים ל"א י"ז) "ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה". והתשובה הזאת לפני ה' לא כמנהג בשר ודם, כי כשיחטא איש לאיש, ובעת צרתו יתחרט ויכנע אליו מפני שהוא צריך לעזרתו, זאת החרטה תהיה גרועה בעיניו, כמו שאמר יפתח (שופטים י"א ז') "ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם". אבל מחסדי הא-ל יתברך שהוא מקבל התשובה מתוך צרה, והוא מתרצה בה, שנאמר (הושע י"ד ב') "שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך", וכתוב (משלי ג' יב) "כי את אשר יאהב ה' יזכיה וכאב את בן ירצה".

ואם לא יעשה האדם תשובה בעת צרתו, אז ענשו יכפל. כמו מלך בשר ודם, אם איש חטא לו והוא מייסר אותו ואינו רוצה לקבל מוסרו, יוסיף לייסרו ויכביד עולו, כן מידת הקב"ה, כדכתיב "וְאִם עַד אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיִסְפְּתִי לְיִסְרָה אֲתָכֶם". ואם לא יתבונן שהרעות באות עליו מפני חטאיו, אלא יאמר "מקרה הוא", בזה יהיה קצף גדול על האיש ההוא, שאינו מאמין שמחמת עוונותיו באים לו יסורים. (ארחות צדיקים שער התשובה, ע"ש עוד, וכ"כ באריכות בספר שערי תשובה - שער ב' אות ב', ע"ש).

וְהִבַּאתִי עֲלֵיכֶם חָרֵב נֶקֶמַת נֶקֶם בְּרִית וְגו' (ויקרא כ"ו כ"ה)

תורה: כל העולם תלוי בתורה - מי שאינו עוסק בתורה ח"ו מביא חרב לעולם

אין העולם מתקיים אלא בשביל התורה, שנאמר (ירמיה לג כ"ה) "אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמת". וכן מצינו במלאכי שהיה אחרון לכל הנביאים, שהזהיר על התורה וחתם דבריו בה, הוא שאמר (מלאכי ג' כ"ב) "זכרו תורת משה עבדי" והשלים ואמר (שם שם כ"ד) "פן אבוא והכיתי את הארץ חרם", וכאילו אמר, זכרו תורת משה עבדי ואברך את כל העולם, ואם לא תזכרו הרי אני מחרים כל העולם. ונמצאת למד מכאן שכל העולם תלוי בתורה. וידוע כי ברית התורה לא נכרת עם ישראל בהר סיני אלא בדם, שנאמר (שמות כ"ד ח') "הנה דם הברית". וכל מי שאינו עוסק בתורה מביא חרב לעולם, שנאמר "וְהִבַּאתִי עֲלֵיכֶם חָרֵב נֶקֶמַת נֶקֶם בְּרִית וְגו'", כלומר נקם ביטול הברית. וכן אמרו (ויקרא רבה ל"ה ו') ספר וסייף ירדו כרוכין מן השמים, אם תקיימו את התורה תזכו, ואם לאו תלקו בזה, וכו'. (כד הקמח ערך "תורה" א').

[ויש אנשים רבים בהמון העם חושבים כי אין עיקר האבדון והפסד הנפש זולתי בעבירות שיש בהן מעשה, וכי אין אבדן נפש אל האיש אשר הוא טהור מחטוא במעשה ובדרך העבירות לא הלך, וחדל מעשות מצוות ומעשים טובים. על כן אנו חייבים להודיע תועי רוח בינה, כי אמרו ז"ל (ירושלמי חגיגה א' ז') ויתר הקב"ה על עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון ביטול תורה. ואמרו, כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות, כך עונש המבטל גדול מכל העבירות. ואמרו (סנהדרין צט.) "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר" (במדבר ט"ו ל"א) נאמר על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. (שערי תשובה שער ג' אות י"ד).]

**וְזַכְרְתִי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאִף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאִף אֶת בְּרִיתִי
אֲבָרְהָם אֲזָכֹר וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר (ויקרא כ"ו מ"ב)**

עבודת ה' - יחוס - מקום תורה: תביעה על זרע האבות, וביתר על בניהם של צדיקים, אם ח"ו אינם הולכים בארחות יושר - וכן מי שגדל או דר במקום תורה

"וְזַכְרְתִי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וגו'". קשה, זה הפסוק הוא של נחמה, ועדיין לא גמר הקללות, ואיך הפסיק בפסוק של נחמה בתוך הקללות? וקבלתי כי אף זה הפסוק הוא מתוכחת מוסר, כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק, כי הרשע בן צדיק עונשו מרובה, שראה אביו מתנהג בחסידות והוא אין מנהג אבותיו בידי. וכן אין דומה מי שהוא דר במקום מכוער למי שהוא דר במקום תורה. על זה אמר, אני אזכור לך אלו הדברים לכף חובה, שאתה מזרע אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב; וגם הארץ אזכור, כי נתתי לך ארץ ישראל שאוירא דארץ ישראל מחכים (בבא בתרא קנח:), ועכ"ז לא הלכת בדרך ישר!

על כן, כל איש ישים אל לבו, ובפרט מי שיש לו אבות שהיו יראי אלקים, וגם מי שיושב במקום חכמים לומדי תורה, צריך לראות ביותר